

УДК 341

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.4.17>

ВПЛИВ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ НА ДОВКІЛЛЯ: СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Гілевич О.В.,
студентка II курсу
факультету прокуратури,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Шульга В.О.,
асистентка, докторка філософії
кафедри міжнародного права,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Гілевич О.В., Шульга В.О. Вплив збройних конфліктів на довкілля: сучасні проблеми міжнародно-правової відповідальності.

У науковій статті досліджуються критичні питання впливу збройних конфліктів на навколишнє середовище крізь призму міжнародно-правової відповідальності. На тлі безпрецедентних руйнувань, спричинених сучасною війною в Україні, автори наголошують на тривожній тенденції: довкілля дедалі частіше перетворюється не лише на театр бойових дій, а й на цілеспрямовану мішень. Це призводить до масштабних і довготривалих екологічних катастроф, наслідки яких відчуватимуться десятиліттями. Дослідження обґрунтовує нагальну потребу в кардинальному оновленні міжнародного правового підходу до захисту навколишнього середовища в умовах війни, зокрема через запровадження та міжнародне визнання поняття «екоциду» як окремого злочину. Це дозволить притягати до відповідальності винних у найбільш тяжких екологічних злочинах.

Автори проводять ретельний аналіз чинних норм міжнародного гуманітарного права, включаючи Женевські конвенції та їхні додаткові протоколи. У роботі висвітлюється недостатня ефективність цих норм у сучасних умовах воєнного протистояння, де масштаби та характер екологічних руйнувань значно перевищують передбачені існуючим законодавством. Дослідження також зосереджується на таких ключових формах міжнародно-правової відповідальності, як репарації та сатисфакція. Вони розглядаються як дієві інструменти не лише для компенсації колосальних екологічних збитків, а й для досягнення всеосяжної справедливості для постраждалих громад та держав.

Особливу увагу приділено аналізу історичного прецеденту – діяльності Компенсаційної комісії ООН після війни в Перській затоці. Цей механізм, який забезпечив компенсацію збитків, завданих довкіллю, пропонується як життєздатна модель для створення аналогічного механізму в українському контексті. Запровадження такого механізму дозволило б не лише забезпечити необхідне фінансування для екологічного відновлення України, але й сформувати прозору та підзвітну систему відповідальності під пильним контролем міжнародних організацій.

Ця наукова стаття є важливим внеском у розвиток правової науки у сфері охорони довкілля та міжнародної відповідальності. Вона пропонує конкретні, обґрунтовані рішення щодо покращення міжнародної правової бази, адаптуючи її до нових, безпрецедентних викликів, які постають перед світовою спільнотою в умовах сучасних війн.

Ключові слова: військовий стан, збройний конфлікт, довкілля, міжнародна відповідальність, репарації, Україна, рф.

Hilevych O.V., Shulga V.O. The impact of armed conflicts on the environment: contemporary problems of international legal responsibility.

In the scientific article, examines critical issues of the impact of armed conflicts on the environment through the prism of international legal responsibility. Against the backdrop of unprecedented destruction

caused by the current war in Ukraine, the authors emphasise an alarming trend: the environment is increasingly turning not only into a theatre of war, but also into a targeted target. This leads to large-scale and long-term environmental disasters, the consequences of which will be felt for decades. The study substantiates the urgent need for a fundamental update of the international legal approach to environmental protection in war, in particular through the introduction and international recognition of the concept of 'ecocide' as a separate crime. This will make it possible to bring to justice those responsible for the most serious environmental crimes.

The authors conduct a thorough analysis of the current rules of international humanitarian law, including the Geneva Conventions and their additional protocols. The paper highlights the insufficient effectiveness of these norms in the current conditions of military confrontation, where the scale and nature of environmental destruction far exceeds that provided for by existing legislation. The study also focuses on such key forms of international legal responsibility as reparations and satisfaction. They are seen as effective tools not only to compensate for enormous environmental damage, but also to achieve comprehensive justice for affected communities and states.

Particular attention is paid to the analysis of the historical precedent - the activities of the UN Compensation Commission after the Gulf War. This mechanism, which provided compensation for environmental damage, is proposed as a viable model for creating a similar mechanism in the Ukrainian context. The introduction of such a mechanism would not only provide the necessary funding for the environmental restoration of Ukraine, but also create a transparent and accountable system of responsibility under the close supervision of international organisations.

This scientific article is an important contribution to the development of legal science in the field of environmental protection and international responsibility. It offers concrete, well-reasoned solutions to improve the international legal framework, adapting it to the new, unprecedented challenges faced by the world community in the context of modern wars.

Key words: martial law, armed conflict, environment, international responsibility, reparations, Ukraine, Russian Federation.

Постановка проблеми. Сучасна війна в Україні висвітлює глибоку вразливість навколишнього середовища до воєнних дій та вказала на нагальну необхідність перегляду підходів до забезпечення екологічної безпеки. В умовах збройного конфлікту довкілля стало не лише «жертвою», а й цілеспрямованим об'єктом руйнування, що загрожує екологічній рівновазі не лише України, а й ширших регіональних і глобальних систем. Незважаючи на наявність міжнародно-правових норм, що регулюють захист природи під час війни, їх застосування часто виявляється недостатнім або декларативним. Водночас міжнародне право досі не визнає екоцид окремим злочином, попри те, що дії російської федерації в Україні демонструють ознаки масштабного і навмисного знищення екосистем.

Серед ключових проблемних питань слід виділити відсутність ефективного механізму відповідальності за екологічні злочини, слабкість чинних міжнародно-правових інструментів, зокрема Женевських конвенцій, які не враховують масштабу сучасної зброї та наслідків її застосування для природи. У свою чергу створює передумови для безкарного екоциду в умовах збройних конфліктів. Надзвичайно актуальним залишається питання реалізації міжнародно-правової відповідальності агресора. Існує потреба в застосуванні репарацій і сатисфакції як форм матеріальної та символічної відповідальності за екологічну шкоду. Проблематичним також є відсутність постійного механізму, аналогічного Компенсаційній комісії ООН у справі Кувейту, який би забезпечував координацію зусиль, фінансування та контроль за відновленням довкілля в постраждалих регіонах.

Отже, екологічна проблематика у контексті війни в Україні виходить за рамки внутрішнього питання, перетворюючись на глобальний виклик. Вона потребує системної уваги, міжнародного визнання факту злочину проти природи, розвитку нового правового підходу до екологічної відповідальності та практичного механізму реалізації права на відновлення і справедливості.

Метою дослідження є встановити масштаби впливу збройних конфліктів на довкілля, проаналізувати актуальні проблеми міжнародно-правової відповідальності за екологічні злочини та обґрунтувати необхідність удосконалення міжнародно-правових механізмів захисту навколишнього середовища під час воєнних дій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблемного питання дослідженні такі вчені, як: М.З. Згуровський, О.І. Коваленко, К.А. Козмуляк, С.К. Пахомі, Т.С. Садова та інші.

Виклад основного матеріалу. Екологічна складова сьогодні відіграє ключову роль у системі національної безпеки України, особливо в умовах збройного конфлікту, коли вплив воєнних дій на довкілля досягає критичного рівня. Конституція України в ст. 16 покладає на державу обов'язок не лише гарантувати екологічну безпеку та збереження природної рівноваги, а й долати наслідки техногенних катастроф, таких як Чорнобильська, яка стала трагедією світового масштабу і загрозою для національного генофонду [1].

В умовах воєнного стану екологічна безпека опиняється під особливим тиском і стає питанням виживання для країни. Агресія з боку російської федерації поставила під загрозу не лише життя людей, а й екологічну стабільність регіону. Природа стала мовчазною жертвою цієї війни. Дії, що несуть цілеспрямовану шкоду довкіл्लю, можна кваліфікувати як екологічний тероризм, який потребує міжнародного осуду та покарання. Відновлення природного середовища після бойових дій – це не лише моральний обов'язок, а й стратегічне завдання екологічної політики України [2, с. 88].

Збройні конфлікти чинять глибокий і незворотний вплив на довкілля. Згідно з даними Упсальської програми з вивчення конфліктів (UCDP) та Гайдельберзького інституту з дослідження міжнародних процесів (НІІК), за останні чверть століття кількість воєн у світі стрімко зросла – з 10 до 37, а кількість країн, які беруть у них участь, збільшилась із 30 до 55.

У період з 2000 по 2024 рр. наслідки воєнних дій стали серйозною загрозою для планетарної екології – від масштабного знищення природного середовища до посилення глобальної кліматичної нестабільності. Вплив конфліктів вийшов за межі регіональних протистоянь, зачепивши екосистеми й суспільства по всьому світу [3].

Причини збройних конфліктів і воєнних дій завжди мають складний і багатовимірний характер. Вони можуть коренитися в економічній нестабільності, яка загострює конкуренцію за ресурси; соціальному напруженні, що виникає через нерівність чи дискримінацію; політичних суперечностях, що стосуються ідеологічних розбіжностей чи боротьби за владу; або ж у геополітичних амбіціях держав, які прагнуть розширити свій вплив чи змінити світовий порядок.

Незмінним і найжахливішим наслідком таких конфліктів є масштабне руйнування, спричинене застосуванням різних видів озброєння. Це не лише конвенційна зброя, що руйнує міста й інфраструктуру, а й особливо небезпечні її види, такі як хімічна, ядерна та термобарична зброя, які несуть загрозу довгострокового забруднення та невідворотних жертв.

Одним із найвідоміших і найтрагічніших прикладів руйнівного впливу війни на довкілля та людей є застосування американськими військами під час війни у В'єтнамі хімічної речовини, відомої як агент «оранж». Протягом 1961–1971 років понад 40 мільйонів літрів цієї токсичної речовини було розпилено над величезними територіями В'єтнаму та Лаосу. Основною метою було знищення сільськогосподарських угідь, щоб позбавити ворога продовольства, а також знищення густих лісів, які використовувалися як укриття для партизанських загонів. Назва «агент «оранж» походить від помаранчевого маркування на бочках, у яких його зберігали. Ця хімічна сполука, що містила високотоксичний діоксин, мала руйнівні наслідки для довкілля, спричинивши довготривале забруднення ґрунтів і водних ресурсів, а також призвела до серйозних проблем зі здоров'ям мільйонів людей, включаючи вроджені вади розвитку, онкологічні захворювання та інші хронічні недуги, наслідки яких відчуються досі.

Сьогодні міжнародно-правовий захист навколишнього середовища під час воєнних дій спирається на положення міжнародного гуманітарного права, яке встановлює правила поведінки у збройних конфліктах з метою обмеження екологічної шкоди, попередження актів екоциду та створення юридичних підстав для притягнення винних до відповідальності. Зокрема, Додатковий протокол I до Женевських конвенцій 1949 р. вводить стандарти, що обмежують допустимий рівень шкоди довкіл्लю. Однак, правові норми часто критикують через їхню загальність і складність практичного застосування під час звичайних військових операцій. Як відзначає С.К. Пахомі, до протоколу включено два ключові положення: ст. 35(3) забороняє використання військових засобів і методів, що викликають «масштабну, довготривалу та серйозну» шкоду екології, а ст. 55 передбачає заходи для збереження довкілля у період бойових дій, зокрема, заборону дій, що ставлять під загрозу здоров'я та життя мирного населення [4].

У цьому контексті, де руйнівний вплив збройних конфліктів на довкілля стає дедалі очевиднішим, дедалі більшої актуальності набуває концепція екоциду як міжнародного злочину. Ця концепція розглядає навмисне або масове знищення екосистем не просто як звичайне завдання шкоди, а як діяння, що загрожує самому існуванню людства та миру.

Екоцид – це не просто побічний ефект війни чи випадкова шкода; це злочин глобального масштабу, який за своєю руйнівною силою та впливом на майбутнє може бути прирівняний до інших тяжких міжнародних правопорушень, таких як геноцид, злочини проти людяності або воєнні злочини. Його відмінність полягає в цілеспрямованому або свідомо безрозсудному руйнуванні природного середовища, яке є життєво важливим для існування всіх форм життя.

Ідея визнання екоциду злочином бере свій початок ще з 1970-х років, коли термін уперше був запропонований на тлі жахливих екологічних наслідків війни у В'єтнамі. Тоді використання хімічних речовин, таких як агент «оранж», для знищення лісів і сільськогосподарських угідь продемонструвало, що екологічні руйнування можуть бути так само цілеспрямованими та катастрофічними, як і прямі атаки на людей чи міста. Ця ідея розвивалася десятиліттями, і сьогодні, у світлі екологічних катастроф, спричинених сучасними конфліктами, її актуальність зростає, спонукаючи міжнародну спільноту до визнання екоциду повноцінним міжнародним злочином, за який має бути сувора відповідальність [5, с. 169].

Злочини проти довкілля, скоєні Російською Федерацією під час повномасштабної війни в Україні, вийшли за межі регіональної проблеми, перетворившись на глобальний виклик, який вимагає негайної та консолідованої відповіді від усього міжнародного співтовариства. Масштаби руйнувань є безпрецедентними: знищені ліси, забруднені водойми та ґрунти, порушені екосистеми, що призводить до втрати біорізноманіття та ставить під загрозу здоров'я майбутніх поколінь. Йдеться не просто про фінансову компенсацію завданої шкоди, хоча це є критично важливим аспектом. Набагато ширше питання полягає в активній участі міжнародної спільноти у відновленні зруйнованих природних систем. Це включає не лише очищення забруднених територій, рекультивацію земель та відновлення лісів, але й підтримку екологічно сталого відбудовного процесу. Важливо, щоб відновлення відбувалося з урахуванням принципів «зеленої» економіки, що сприятиме не лише регенерації довкілля, а й розбудові більш стійкої та енергетично незалежної України. Такі дії мають на меті не лише ліквідувати наслідки агресії, а й забезпечити довготривалу стійкість українського довкілля та посилити енергетичну незалежність країни. Інвестиції в відновлювані джерела енергії, енергоефективні технології та циркулярну економіку стануть фундаментом для міцного та екологічно безпечного майбутнього України, а також стануть прикладом для інших країн у запобіганні подібним катастрофам. З огляду на масштаби катастрофічних змін у природному середовищі, вже зараз необхідно впроваджувати чіткі та ефективні програми відновлення, що повинні стати пріоритетом як для України, так і для міжнародних партнерів та авторитетних глобальних організацій. Важливим завданням сучасного світу є притягнення росії до відповідальності за вчинені екологічні злочини. Ураховуючи серйозність заподіяної шкоди, необхідне залучення широкого арсеналу міжнародно-правових, політичних та інституційних механізмів.

Міжнародно-правова відповідальність – це юридичний обов'язок суб'єкта міжнародного права, зокрема держави, відновити порушений стан або компенсувати завдану шкоду іншій стороні чи міжнародному співтовариству загалом, якщо було порушено міжнародні зобов'язання. Простіше кажучи, це означає необхідність відшкодування завданих збитків (наприклад, фінансової компенсації за руйнування інфраструктури або екологічні наслідки) або вжиття заходів для виправлення самого правопорушення (наприклад, припинення агресії, звільнення окупованих територій).

Цей інститут є фундаментальним елементом міжнародного правопорядку і охоплює всі аспекти взаємовідносин між державами, міжнародними організаціями та іншими суб'єктами міжнародного права. Його ключове призначення – гарантувати стабільність, справедливість і дотримання норм права у міжнародному середовищі, забезпечуючи, щоб кожне порушення міжнародного права мало чіткі правові наслідки. Це створює механізм стримування та відновлення справедливості, коли міжнародні норми порушуються.

Комісія міжнародного права ООН (КМП ООН) трактує міжнародну відповідальність держав як широкий комплекс правових наслідків, що неминуче виникають, коли держава порушує свої міжнародні зобов'язання. Ці наслідки не обмежуються лише взаємовідносинами між державою-порушником та безпосередньо постраждалою стороною. Вони можуть впливати й на інші суб'єкти міжнародного правопорядку, включаючи інші держави, які мають законний інтерес у дотриманні міжнародного права, або навіть міжнародні організації.

Відповідальність не зводиться винятково до обов'язку держави-порушника компенсувати збитки (наприклад, фінансово відшкодувати руйнування, спричинені агресією, або відновити пошкоджене довкілля) чи відновити попередній правовий стан (наприклад, вивести війська з окупованих територій).

ваних територій). Вона також включає право постраждалої сторони – а в певних випадках, передбачених міжнародним правом, навіть інших держав чи міжнародних організацій – застосовувати до винної сторони санкції. Ці санкції можуть бути різноманітними: від дипломатичного тиску та розриву відносин до економічних обмежень, заморожування активів або навіть колективних заходів безпеки, якщо порушення становить загрозу міжнародному миру та безпеці.

Таким чином, зміст міжнародної відповідальності охоплює як позитивний обов'язок держави-порушника щодо відшкодування та припинення протиправних дій, так і право на реагування з боку постраждалих або зацікавлених сторін у межах правових механізмів, які підтримують глобальний правопорядок. Це забезпечує ефективність міжнародного права, адже кожне порушення має свої юридичні наслідки, що слугує механізмом стримування та відновлення справедливості.

Для захисту довкілля під час воєн були створені міжнародні угоди, що забороняють екологічно небезпечні методи війни, зокрема навмисне втручання в природні процеси. Заборонено ядерні випробування, регламентується поводження з токсичними відходами, встановлено обмеження на використання шкідливих видів зброї. Важливе місце займає Конвенція 1980 р. про заборону звичайної зброї, що завдає надмірної шкоди, та її протоколи щодо мін, запалювальної та лазерної зброї. У преамбулі документу наголошується, що право на вибір засобів ведення війни не є необмеженим. Міжнародний суд ООН у 1996 р. підтвердив, що навіть за відсутності прямої заборони на ядерну зброю, держави зобов'язані враховувати екологічні наслідки, дотримуючись принципів пропорційності та необхідності, оскільки довкілля має визначальне значення для життя нинішніх і майбутніх поколінь [6, с. 78–81].

Зважаючи на масштабні екологічні збитки, завдані російською федерацією внаслідок збройної агресії проти України, постає необхідність застосування основних форм міжнародно-правової відповідальності, зокрема репарацій та сатисфакції.

Репарації, як форма матеріальної відповідальності, є найважливішим інструментом для забезпечення фінансового відшкодування збитків та, що є критично важливим, відновлення зруйнованого природного середовища. Їх впровадження дозволяє не лише компенсувати пряму шкоду, яка включає забруднення ґрунтів, отруєння водних джерел, масове знищення лісів, втрату біорізноманіття та деградацію цілих екосистем. Воно також має на меті створити передумови для довгострокової екологічної стійкості України. Адже пошкоджені екосистеми впливають не лише на теперішнє, а й на майбутнє покоління, обмежуючи доступ до чистих ресурсів і ставлячи під загрозу біологічну рівновагу. Без належного фінансування через ефективні механізми репарацій, відновлення екосистем може затягнутись на десятиліття, а то й століття. Це створить серйозні загрози не лише для України, де мільйони людей залишатимуться під впливом забрудненого довкілля, але й для екологічної безпеки всього регіону. Наприклад, забруднення річок може поширюватися на сусідні країни, а руйнування лісів може впливати на зміну клімату набагато ширше. Таким чином, репарації є не лише питанням міжнародної справедливості, а й критичною інвестицією в спільне екологічне майбутнє та стабільність.

Водночас сатисфакція, форма нематеріальної відповідальності, спрямована на відновлення гідності постраждалої сторони та публічне визнання протиправності дій держави-порушника. У контексті екологічних злочинів сатисфакція може включати: офіційне визнання Росією факту скоєння екологічних злочинів та висловлення жалю з цього приводу; публічне засудження таких дій міжнародним співтовариством на найвищому рівні; притягнення до відповідальності конкретних осіб, винних у відданні наказів або безпосередньому скоєнні злочинів проти довкілля, через міжнародні кримінальні трибунали чи національні судові системи; а також надання чітких та беззаперечних гарантій неповторення подібних агресивних дій у майбутньому. Застосування цих форм відповідальності є ключовим не лише для успішного відновлення України, а й для зміцнення міжнародного правопорядку в цілому та створення ефективних превентивних механізмів запобігання екологічним злочинам у майбутніх збройних конфліктах.

Хоча поняття «екоцид» наразі не закріплене у Римському статуті Міжнародного кримінального суду, існуючі приклади з міжнародної практики свідчать про реальні можливості притягнення до відповідальності за злочини проти довкілля. Так, у 1991 р. після визволення Кувейту від іракської окупації під егідою ООН, країни Перської затоки ініціювали звернення до Міжнародного суду ООН з вимогою відшкодувати збитки, спричинені масовим виливом нафти, викликаним навмисним пошкодженням іракськими військами нафтових танкерів. У відповідь на ці події Організація Об'єднаних Націй створила Компенсаційну комісію для розгляду претензій, зокрема щодо

екологічних втрат. Комісія, яка працювала до 2005 р., нарахувала загальні компенсації на суму понад 52 мільярди доларів, що виплачувалися з Компенсаційного фонду ООН, сформованого з доходів від іракського експорту нафти [7].

Досвід діяльності Компенсаційної комісії ООН є надзвичайно важливим прецедентом, що може бути адаптований до українського контексту. Створення аналогічного компенсаційного механізму для України дозволить не лише забезпечити справедливе відшкодування екологічних збитків, завданих унаслідок війни, а й гарантувати прозорість і ефективність процесу під контролем міжнародних інституцій. Такий механізм також може стати джерелом фінансування для проєктів з відновлення зруйнованих екосистем та сталого розвитку у постраждалих регіонах, сприяючи як відбудові довкілля, так і зміцненню екологічної безпеки в довгостроковій перспективі [8, с. 119–121].

Висновок. Результати проведеного дослідження переконливо доводять, що збройні конфлікти, особливо війна в Україні, несуть у собі значно ширший спектр загроз, ніж це традиційно вважалося. Окрім руйнівних гуманітарних катастроф та значних економічних втрат, вони спричиняють глибокі та довгострокові екологічні наслідки, які безпосередньо впливають на національну та міжнародну безпеку. Це не просто локальні пошкодження, а системні зміни, що загрожують стабільності екосистем та життю мільйонів. Екологічні наслідки збройних конфліктів виходять далеко за межі очевидних руйнувань інфраструктури. Вони включають масштабне забруднення ґрунтів, водних ресурсів та атмосферного повітря, оскільки бойові дії призводять до вивільнення токсичних речовин, важких металів, нафтопродуктів та вибухових залишків. Це не тільки отрує джерела питної води та сільськогосподарські угіддя, але й спричиняє деградацію ґрунтів, роблячи їх непридатними для вирощування продовольства на десятиліття.

Також відбувається руйнування біорізноманіття та природних екосистем через знищення лісів, осушення боліт, пошкодження заповідних територій та міграційних шляхів тварин, що призводить до безпопоротних втрат унікальних видів флори та фауни, порушуючи екологічний баланс і викликаючи ефект доміно. Це створює довгострокові ризики для здоров'я населення, оскільки забруднення навколишнього середовища безпосередньо позначається на здоров'ї людей, викликаючи зростання захворювань дихальних шляхів, онкологічних захворювань та вроджених вад. Крім того, мають місце зміни клімату та їх посилення внаслідок викидів парникових газів від пожеж, руйнування інфраструктури та використання військової техніки, що прискорює зміну клімату та посилює екстремальні погодні явища.

Існуючі міжнародно-правові інструменти виявилися недостатніми для ефективного реагування на ці виклики. Нагальною потребою є модернізація правових підходів до захисту довкілля, яка має включати визнання екоциду як міжнародного злочину. Це дозволить притягати до відповідальності осіб, винних у масштабному та системному знищенні довкілля, і створить потужний прецедент для запобігання подібним діям у майбутньому. Таке визнання має бути закріплено на рівні міжнародних конвенцій та статутів, зокрема Римського статуту Міжнародного кримінального суду.

Також необхідне створення постійних механізмів відшкодування збитків. Потрібно розробити ефективні юридичні та фінансові механізми, які б дозволяли оперативно оцінювати екологічні збитки та забезпечувати компенсацію постраждалим державам та спільнотам. Це може бути спеціальний фонд або інші інструменти, що функціонуватимуть на постійній основі. Успішне вирішення зазначених проблем вимагає активної та скоординованої участі міжнародних організацій. Це включає розробку компенсаційних структур на зразок практики ООН, тобто створення спеціальних комісій та фондів, які б займалися оцінкою та відшкодуванням екологічних збитків, використовуючи найкращі практики, напрацьовані в рамках ООН та інших міжнародних інституцій.

Ключовим є переосмислення ролі природи як активного елемента глобального правопорядку. Довкілля більше не може розглядатися як пасивний об'єкт експлуатації. Воно повинно набути статусу активного учасника міжнародних відносин, чії права та інтереси мають бути захищені на найвищому рівні. Це означає інтеграцію екологічних аспектів у всі аспекти міжнародного права, від договорів до миротворчих операцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> (дата звернення: 10.05.2025).

2. Ковтун О.М. Забезпечення екологічної безпеки України в умовах воєнного стану: зміна пріоритетів. Еколого-правова безпека суверенної держави в умовах воєнного стану: матеріали наук.-практ. онлайн-конференції (Харків, 8 груд. 2022 р.) / за заг. ред. А.П. Гетьмана; МОН України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Каф. екол. права, Каф. права Європ. Союзу, Рада молодих вчених. Харків: Право, 2022. С. 87–91.
3. Екологічні виклики війн та збройних конфліктів. *Вебсайт svit*. 2025. Електронне видання. URL: <https://svit.kpi.ua/2025/01/17/екологічні-виклики-війн-та-збройних-к/> (дата звернення: 10.05.2025).
4. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 11.05.2025).
5. Шашурина Н.Г. Вплив збройних конфліктів на довкілля. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія ПРАВО. Випуск 88: частина 4. 2025. С. 167–171.
6. Турченко О.Г., Мартинюк О.В. Міжнародне право: навчальний посібник (для здобувачів спеціальності 081 Право, денної, заочної форми навчання) / за заг. ред. Турченко О.Г. Вінниця. 2024. 279 с.
7. Останній платіж було здійснено в січні 2022 року, після чого комісію було офіційно розпущено. Патока М., Гожа М. «Як притягнути Росію до відповідальності за екоцид?» UAnimals, 17 жовтня 2023. URL: <https://uanimals.org/media/statti/yak-prytiahnuty-rosiiu-do-vidpovidalnostiza-ekotsyd>.
8. Лозо О.В. Проблеми правового регулювання охорони довкілля в умовах збройного конфлікту. *Міжнародний аспект*. № 1. 2017. С. 118–125.